

RINDI

TIDSKRIFT FÖR
GOTLÄNSK BOTANIK ÅRG. 1. 1981. NR. 2.

RINDI

TIDSKRIFT FÖR
GOTLÄNDSK BOTANIK Årg. 1. 1981. Nr. 2.

Utgiven av Gotlands Botaniska Förening.

Redaktion: Torgny Rosvall
Bengt Larsson

Tidskriften erhålles antingen genom medlemsskap i GBF (25 kr/år)
eller genom prenumeration (25 kr/år). Föreningens postgiro är
68 36 66 - 2.

GOTLANDS BOTANISKA FÖRENING

är en sammanslutning av botaniskt intresserade personer. Föreningens ändamål är:

att utgöra forum för utbyte av erfarenheter och ökande av kunskaper inom botanikens olika grenar.

att utforska Gotlands flora.

att verka för skydd och vård av floran.

Sitt ändamål söker föreningen förverkliga bl.a. genom sammankomster, kurser och exkursioner.

STYRELSE:

Ordförande	Torgny Rosvall Bergmangatan 6	Tfn 0498 / 117 77 621 46 Visby
Vice ordförande	Bo Hammar Line gård, Hörsne	Tfn 0498 / 371 12 620 24 Dalhem
Sekreterare	Kerstin Ewing Lövsta	Tfn 0498 / 508 20 620 23 Romakloster
Kassör	Bengt Larsson Lummelundsväg Pl 4875	Tfn 0498 / 782 18 621 41 Visby
Övrig ledamot	Alf Larsson Lothargatan 22	Tfn 0498 / 794 55 621 58 Visby
Suppleanter	Tord Porsne Jungmangatan 328	Tfn 0498 / 117 04 621 52 Visby
	Bertil Lindén Bremergränd 4	Tfn 0498 / 108 34 621 56 Visby

Adressändringar anmäles till kassören.

Omslagsbild: Drakblomma (*Dracocephalum ruyschiana*).

Träsnitt: Staffan Rosvall.

DRAKBLOMMA - NY ART I GOTLANDS FLORA

Torgny Rosvall

Drakblomma, *Dracocephalum ruyschiana*, som tidigare ej varit noterad för Gotland, upptäcktes den 17 juni 1981 i Hejdeby socken. Fyndet gjordes av en semestrande amatörbotanist, Kjell Georgson, Halmstad, och anmäldes samma dag till Bengt Larsson i Gotlands Botaniska Förening, som tillsammans med upptäckaren besökte platsen och kunde bekräfta att artbestämningen var riktig.

Fyndet har rapporterats till länsstyrelsens naturvårdsenhet och beläggs-exemplar för länsstyrelsens och Riksmuséets räkning togs den i juli av förf., som också tillsammans med Bengt Larsson kartlagt lokalens omfattning.

Fyndplatsen.

Fyndplatsen består av gles hållmarksskog med ett tunnt sandlager över hällen. Tall och en dominerar. Enarna är utbredda och lågvuxna. Tallarna växer i grupper. Lokalen omfattar åtta hittills upptäckta kolonier med sammanlagt 50-75 individer och ca 170 blommande stänglar inom en yta av 70 m längd och 20 m bredd. Fyra av kolonierna återfanns i och på nordostsidan av låga och utbredda enar, två av kolonierna under tallar och de återstående två ute på öppna fältet. Växtplatserna tyder på att arten föredrar något skuggiga lägen, vilket också bekräftas av att exemplaren på öppna fältet var mycket lågvuxna och med betydligt svagare blomning än övriga exemplar.

Det finns knappast skäl att anta att arten spridits från odling trots att bebyggelse finns på nära håll. Sannolikt har den funnits på platsen under avsevärd tid, men förbisetts. Endast under blomningen är den lätt att få ögonen på när man vandrar över lokalen. Arten finns i odling hos en trädgårdsmästare på södra Gotland sedan några år, men har ej sålts till allmänheten.

Vegetationen på lokalen är ganska rik och består av de i de gotländska hållmarksskogarna vanligen förekommande arterna med få undantag. Vid inventeringar den 1 och 20 juli noterades följande då identifierbara arter. Förteckningen gör ej anspråk på att vara fullständig. Bl a saknas de tidiga vårarter, som hunnit vissna ner före inventeringen.

Buskar och träd:

Tall, en, berberis, slån, oxbär, vildapel, rönn, oxel, nyponros, getapel, (*Pinus silvestris*, *Juniperus communis*, *Berberis vulgaris*, *Prunus spinosa*, *Cotoneaster integerrimus*, *Malus sylvestris*, *Sorbus aucuparia*, *S. intermedia*, *Rosa canina*, *Rhamnus catharticus*.)

Gräs och halvgräs:

Ängshavre, älvväxing, bergsslok, darrgräs, ängsgröe, fårsvingel, backskafting, slankstarr. (*Arrhenatherum pratense*, *Sesleria caerulea*, *Melica nutans*, *Briza media*, *Poa pratensis*, *Festuca ovina*, *Brachypodium pinnatum*, *Carex flacca*.)

Mossor och lavar.(dominerande):

Grå renlav, gulvit renlav, islandslav. (*Cladonia rangiferina*, *C. sylvatica*, *Cetraria islandica*.)

Drakblomma (*Dracocephalum ruyschiana*), Hejdeby, Gotland.
Blyertsteckning, Staffan Rosvall, 1981.

Örter:

Liten sandlilja, getrams, Sankt Pers nycklar, krutbrännare, vanlig nattviol, grönvit nattviol, blåsippa, fältsippa, småfingerört, brudbröd, getväppling, blodnäva, rosettjungfrulin, äkta johannesört, vanlig solvända, spenört, mjölon, ljung, tulkört, blåeld, drakblomma, praktbrunört, harmynta, backtimjan, axveronika, bergsskrabba, färgmåra, vitmåra, gulmåra, fältvädd, stor blåklocka, blåmunkar, gullris, kattfot, krissla, fältmalört, spåtistel, jordtistel, rödklint, slätterfibbla, svinrot, gråfibbla. (*Anthericum ramosum*, *Polygonatum odoratum*, *Orchis mascula*, *O. ustulata*, *Platanthera bifolia*, *P. chloranta*, *Hepatica nobilis*, *Anemone pratensis*, *Potentilla tabernaemontani*, *Filipendula vulgaris*, *Anthyllis vulneraria*, *Geranium sanguineum*, *Polygala amarella*, *Hypericum perforatum*, *Helianthemum nummularium*, *Laserpitium latifolium*, *Arctostaphylos uva-ursi*, *Calluna vulgaris*, *Vincetoxicum hirundinaria*, *Echium vulgare*, *Dracocephalum ruyschiana*, *Prunella grandiflora*, *Satureja acinos*, *Thymus serpyllum*, *Veronica spicata*, *Globularia vulgaris*, *Galium triandrum*, *G. boreale*, *G. verum*, *Scabiosa columbaria*, *Campanula persicifolia*, *Jasione montana*, *Solidago virgaurea*, *Antennaria dioica*, *Inula salicina*, *Artemisia campestris*, *Carlina vulgaris*, *Circium acaule*, *Centaurea jacea*, *Hypochoeris maculata*, *Scorzonera humilis*, *Hieracium pilocella*.)

Artbeskrivning.

Drakblomman tillhör fam. Lamiaceae (Labiatae), kransblommiga. Nära släkting är praktbrunörten (*Prunella grandiflora*), som den dock är lätt att skilja ifrån bl a på bladen och blomfärgen. Drakblomman har stora blå blommor i en toppställd huvud- eller klaselik samling. Efter blomningen kan man tydligt se att frökapslarna sitter i kransar. Stängeln är ogrenad eller med små ej blommande grenar i bladvecken. Bladen är smala, helbräddade och o-skaftade. Arten är flerårig och har en grenig rotstock från vilken en eller flera 10-30 cm höga stänglar växer upp. Blomningstiden på Gotland är några veckor omkring månadsskiftet juni-juli. Fertiliteten synes vara god. I några undersökta frökapslar fanns väl utbildade frön, som var glatta, svarta till färgen och 2,3-2,7 mm långa.

Utbredning.

Arten är kalkgynnad och till sin natur en stäppväxt. Dess huvudutbredningsområde är Polen, mellersta Ryssland och centralasien. Den förekommer även i Alperna. I Hulténs "Atlas över växternas utbredning i Norden" 1971, är drygt 20 lokaler noterade för Sverige, de flesta i Västergötland och Småland. Åtminstone i Västergötland är arten ej ansedd som hotad. En lokal i vardera Östergötland och på Öland är också inprickade på kartan. I Norge finns arten omkring Oslofjorden och i Dovre. I Danmark och Finland saknas arten men den förekommer i Baltikum och Ryska Karelen. I Norden betraktas den som en relik från en tid med ett torrare klimat än nu. Därpå tyder dess förekomst på få och långt ifrån varandra belägna lokaler och dess svaga spridningsförmåga. Att arten nu visat sig förekomma även på Gotland förefaller ganska naturligt med tanke på den nordiska utbredningen och det faktum att den gotländska floran omfattar flera andra arter med huvudutbredning på steeperna i Ryssland och centralasien.

MÖTE MED EN BLOMMA

Hjördis Stigell

En serie speciella omständigheter hade fört oss till Gotland för att bli sommargotlänningar. Vi hade tur med tomtköpet. Ett vackert stycke skogsmark mellan havet och en liten våt blev vårt. Med möda och besvär kom också vårt efterlängtnade fritidshus så småningom på plats.

Efter ett par somrars idogt arbete med att få huset beboeligt kom turen till markskadorna omkring. Var och en som varit med om ett husbygge vet hur marken runt om ser ut när grävskopor, byggnadsmaterial och hantverkare försvunnit. Man känner inte igen tomtens man köpte. Helst hade vi velat köra på mager skogsjord för att återställa marken i någorlunda ursprungligt skick. Många av oss har nog gjort erfarenheten att dylik inte växer på träd. Några lass mager skogsjord är en exklusivitet som är näst intill hopplös att få tag i. Vi fick alltså acceptera vad åkaren uppe i byn hade att erbjuda. 14 kubikmeter hade vi aningslöst beställt. För den som till vardags inte brukar handskas med kubikmetrar låter det inte särskilt mycket. När alla vändorna med skottkärran äntligen var genomförda, hade vi helt ändrat uppfattning. Knappast kunde jag vid den tidpunkten ana, att ett litet frö i denna jordmassa skulle komma att ge mig en av mitt livs finaste naturupplevelser.

När jorden väl var utkörd sådde vi gräs, *Festuca ovina*, fårsvingel - en art som passade i vår skog. Sommaren var en av de mycket varma och torra. Regnet som skulle få den utkörda jorden att grönska uteblev helt. När vi i augusti lämnade sommarhuset låg jorden fortfarande torr och grå.

Desto mer överraskade blev vi våren därpå. När vi i mitten av maj klev ur bilen framför huset var marken runtom täckt av en yvig, grön ragg. Nog för att vi väntat oss en del ogräs bland fårsvingeln, men mängden vi nu såg gjorde oss betänksamma. Snabbt stod det klart, att de vanligaste av den svenska floras ogräsarter tänkte kampa om herraväldet över vår tomt. En ockupation av det slaget ville vi till varje pris förhindra. Hela försommaren ägnades därför åt ogräsbekämpning. Ibland var vi nära att förtvivla - harkål, mjölkdistel, maskros - överallt kom de upp, här och var även kirsål. Det kom upp annat också - stora bladrosetter exempelvis, som vi fastlänningar aldrig tidigare hade sett. Vi lät dem vara kvar. Så småningom började långa spjut växa upp ur rosetterna. Intresserat följde vi utvecklingen. Fram i juli kunde vi konstatera, att *Cichorium intybus*, cikoria, hade invaderat vår tomt. Det robusta huset låg där plötsligt omvärvat av en ljusblå sky. En tid framöver tvingades vi formligen kryssa mellan cikoriaplantorna - den ståtligaste hela 1,60 meter. Nog hade jorden vi fått varit ordentligt välgödslad!

En vacker sommardag hände det sig att min blick föll på en oansenlig plan- ta intill foten av en tanig tall, endast ett par meter från köksdörren. Jag kände inte igen växten, kunde inte alls placera den. Stjälk och blad var håriga. Uppe i toppen skyntade några anlag till knoppar. Det blev att vänta och se.

Ett par veckor gick under arbete och pyssel. Så en dag upptäckte jag att humlen vid den taniga tallen behövde hjälp med att få fäste. Medan jag band upp den kom jag plötsligt ihåg plantan vid tallens fot, böjde mig ner och fick till min förvåning se att den hade blommat. Bara litet fnas av kronbladen fanns kvar. Det uppblåsta fodret tydde emellertid på en art av familjen nejlikväxter. Humlen lämnades omgående åt sitt öde och jag gick in i huset för att ta mig en titt i "floran". Ingenting stämde. Jag föresatte mig att i fortsättningen intensivbevaka växten. Min nyfikenhet var väckt. När nästa knopp slog ut skulle jag vara på plats.

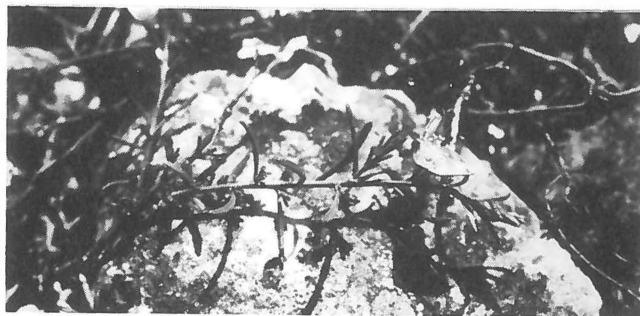
Dagarna gick men någon utslagen blomma lyckades jag inte få se. Jag började känna mig utsatt för en veritabel kurragömmalek. Var gång jag tittade på plantan fanns bara vissna kronblad kvar av nya knoppar som slagit ut och blommat. Det hela kändes högst förvirrande. Den gåtfulla växten gav mig ingen ro.

Så kom en av dessa olustiga varma julidagar med hög luftfuktighet. Huvudet kändes som vore det fyllt med bly. Humöret stod på nollpunkten och arbetslusten lyste helt med sin frånvaro. Man bara längtade till kvällen för att få krypa ned mellan förhoppningsvis svala lakan. Trots allt blev det en del pyssel under dagens lopp och skymningen var på väg att övergå till nästan mörker innan det blev dags att gå till sängs. Jag öppnade köksdörren för att gå och låsa till uthuset, men blev stående kvar på tröskeln. En underbar doft slog emot mig. Nu hade bestämt brudsporrarna ute vid väten börjat blomma, tänkte jag. Det måste jag se! Gummistövlarna drogs hastigt på och i det sista skynningsljuset banade jag mig väg över till västens andra sida där jag visste att ett praktexemplar av brudsporrn växte. Den brukade excellera med 4-5 stycken halvmeterhöga, kraftiga blomstänglar. - Besvikelsen blev stor när jag kom fram. Inte en enda brudsporre hade börjat blomma. Nog för att plantorna visade vad som skulle komma, men 14 dagar till måste jag nog tåla mig innan knopparna var helt utslagna. Jag återvände över väten. Det började bli svårt att se i mörkret. Väl framme vid köksdörren stannade jag upp. Våldoften fanns där igen, stark men ändå fin. Undrande vände jag mig om - och fick se den, den lilla plantan vid tallens fot. En enda liten blomstjärna lyste där nere i mörkret. Var det verkligen möjligt att all våldoften kom från den? Jag böjde mig ner för att förvissa mig om saken. Inget tvivel! - Med ett par kliv var jag inne i huset, den väl tummade floran togs åter fram, familjen nejlikväxter slogs upp. Sida efter sida granskades uppifrån och ned. *Silene noctiflora* läste jag så i raden av latinska namn. *Noctiflora* - nattglim, upprepade jag för mig själv. Visst, naturligtvis måste det vara nattglim - växten vars blommor slår ut om natten!

Lugn och avslappnad gick jag till sängs. Äntligen hade jag kommit på gåtans lösning!

VISSNANDE GOTLANDSSOLVÄNDA

Bild och text: Tord Porsne.

Efter en naturvandring på Hejdeby Hällar i början av juli stannade jag kvar en stund för att fotografera. När jag höll på att ta bilder av en gotlandssolvända (*Fumana procumbens*), som fortfarande stod i full blom kl 1045 (normaltid), började den plötsligt att fälla kronbladen ett och ett och inom fem minuter hade den vissnat helt. Jag har hela förloppet på bild och ur denna serie har jag plöckat ut ovanstående tre bilder.

Några minuter senare inträffade samma sak med ett annat exemplar, men på ett annat sätt. Denna gång drog blomman plötsligt ihop sig och fällde kronbladen mycket snabbt. Det hela var över på lite mer än två minuter.

PROJEKT OGRÄSODLING

Rolf Jacobson

Odling och inventering av sällsynta ogräs och provinsiella former av råg. Lägesrapport från länsstyrelsens naturvårdsenhet 1981-08-20.

Under sommaren 1978 tillskapades ytor för odling av sällsynta åkerogräs och gamla spannmålssorter på Gotland. Vid projekt Linné-arbetet med att fastställa läget och utbredningen för sällsynta och hotade växter i den gotländska floran hade uppmärksammats att åtskilliga åker- och byogräs hörde till de växter som blivit alltmer sällsynta. Ett par forskare vid institutionen för systematisk botanik vid Uppsala universitet, Roger Svensson och Marita Wigren, studerar f n ogräsfloran i några svenska landskap, däribland Gotland. Deras resultat visar att Gotland tillsammans med Öland och delar av Skåne idag är de enda områden där vissa ogräsarter fortfarande förekommer spontant. Värdet av dessa områden är därför stort och blir med tiden allt större i och med den utarmning som successivt pågår.

För att bevara vissa ogräs och spannmålssorter driver naturvårdsenheten vid länsstyrelsen sedan 1978 ett projekt som innebär att spannmål med inblandade ogräs hålls i odling på några skilda ställen på ön.

Odling bedrivs för närvarande i Östergarn, Grötlingbo, Boge, Stenkyrka, Hangvar och Fårö. Från Skär på Fårö köptes 1978 utsäde av höstråg, som sades vara den s k gotlandsrågen, en provinsiell rågsort, som tidigare var vanlig men nu nästan är helt borta. Efter den första odlingssäsongen 1978-79 konstaterades att rågen innehöll råg av olika karaktär, och det har syntts angeläget att försöka fastställa hur den "äkta" gotlandsrågen skall vara till utseende och egenskaper.

De ogräs som hittills odlats är åkerklätt *Agrostemma githago*, råglösta *Bromus secalinus* och nålkörvel *Scandix pecten-veneris*. De båda förstnämnda är ännu inte ovanliga i höstsäd på Fårö, medan nålkörveln på Gotland veterligen endast finns på två-tre spontana lokaler. Från kvarvarande spontana lokaler har de tre ogräsen varje höst skördats för hand för att i den utsträckning behovet påkallat blandas in i rågutsädet. Från hösten 1981 odlas även renlost *Bromus arvensis* och åkerranunkel *Ranunculus arvensis* vid Langhammars på Fårö.

P g a låg grobarhet i utsädet från Skär har skördarna blivit små. Vid odling i Öja visade sig problem uppstå med konkurrens av baldersbrå vid odling på för fuktiga marker. I Grötlingbo skedde ingen odling 1979-80, men skörden från 1979 såddes hösten 1980. I Östergarn har odling skett alla fyra åren, men med låg avkastning.

I syfte att skaffa mera utsädesråg inköptes hösten 1980 en provinsiell rå, en senråg, från Nors på Fårö. Denna senråg kommer ursprungligen från Dämba på Fårö. Den odlas på stenig jord och gav omkring tiofalt när den skördades 26/8.

Hösten 1980 inköptes också en gotlandsråg från Liffor i När. Odlaren Emil Jakobsson har använt denna råg sedan 1942, då han erhöll detta utsäde från Mickels i När. Vid samtal med Emil Jakobsson om gotlandsrågen i När fram-

kom följande: Staggen är kortare och axen längre på gotlandsrågen jämfört med petkusa-råg. Petkusarågen har större, rundare korn och större vinkel mellan strå och korn. Gotlandsrågen ger tio-elvafalt. Växtföljden som brukas i När är helträda -råg-råg-vårsäd, konstgödsel 100 kg/tunnland plus nedplöjd, hackad halm. För tidig sådd ökar risk för snömögel, om ej brodden betas, vilket var vanligt förr. Sorten är mycket högvuxen, ett rekordlångt strå var 220 cm. Den skall sås omkring 10 sept och skördas omkring 20 aug. Detta gäller på sandjord, på stenjord sås den tidigare.

Intresset för projektet har glädjande nog ökat, och inför odlingsssäsongen 1980-81 hade antalet engagerade lantbrukare ökat från tre till fem. De tre typerna råg - Skär-råg, Nors-råg, När-råg - finns nu fördelade på olika odlare. Odlingsytorna ligger i Norrkvie på Grötlingboudd, Hässle i Östergarn, Lauritse i Boge, Lickershamn i Stenkyrka och Häftings i Hangvar. Den sammanlagda arealen är ca 5 tunnland.

Vid samtal med Werner Larsson, Langhammars, Fårö, med lång erfarenhet av gotlandsrågen, framkom följande: Gotlandsrågen har ljusare mera avlånga korn jämfört med petkusa-råg. Den har långa, ej spretiga borst och sammanhållen staggtyp. Den får långt strå. Mulljord gör att strået blir gråare och mjölet mörkare, stenjord ger tvärtom. Mulljord ger risk för liggsäd. Gotlandsrågen såddes mellan 12 och 18 augusti och skördades vid månads-skiftet juli-aug. Växtföljden på Fårö var alltid råg - träda - råg - träda. Den gödsling som förekom var stallgödsel och släke (=tång). Nålkörvel var förr ett besvärligt ogräs, såtillvida att man stack sig i händerna när man skulle binda kärvar.

Bland frågeställningarna i projektet finns också frågan vilken tröskmetod som erfordras för att ogräsfröna skall följa med säden från skörd till utsäde. Det är nämligen bristen på denna kontinuitet som gjort att ogräsen numera blivit så sällsynta. Effektivare rensverk i skördetröskorna samt framförallt det förhållandet att lantbrukarna i allmänhet ej använder eget utsäde utan köper färdigrensat, plomberat utsäde är orsakerna.

Vid tröskningen i Östergarn har använts en traktor-bogserad BM-tröska S 500 utan rensverk med reglerbar skärhöjd. När denna körs med lågt varvtal blåser ej så mycket frö ut med agnar och boss, utan säden blir mycket rik på åkerklätt och andra ogräs. Tröskan måste också ställas till att skära på så låg höjd som möjligt, för att få med även lågväxande ogräs. Fröna av åkerklätt är således inte svårt att få med. Frön av råglosta är inte lika tunga och har större yta, men torde också komma med i tillfredsställande grad. Hur det är med nålkörvel är det ännu för tidigt att dra säkra slutsatser av, men den långa skida som är en del av frukten gör att den avviker från spannmålsfrö och de båda andra ogräsen. Troligen klarar den dock att överleva länge på samma lokal genom självsädd, om växtföljden inte är så radikal att den slås ut. På de lokaler den påträffats har den alltid vuxit i de yttersta raderna av grödan. Vid sådd av nålkörvel är det nödvändigt att denna sker manuellt, eftersom fruktens form inte passar i såmaskin.

Beträffande skördemetoderna finns några alternativ. På åkrar med växtföljderna råg - träda kan det vara bäst med högt ställd tröska så att de mindre arterna klarar sig och hinner sätta mer frö än om de skördas. Låter man ogräsen växa upp under trädesperioden utan att harva så blir det än mer frö till jordens fröreserv. Om däremot en mera rationell växtföljd används med t ex vallinslag är det bättre att köra lågt och få det som är möjligt i tröskan.

Många ogräs drar fördel av att följa med utsädet, medan arter som åkerklätt och råglosta är helt utsädesbundna och oförmögna att klara sig på egen hand. De flesta arter som numera blir allt sällsyntare är känsliga för kemiska bekämpningsmedel.

Andra ogräs som kan övervägas att tas i odling är fliknäva *Geranium dissectum*, jungfrukam *Aphanes arvensis*, åkerkulla *Anthemis arvensis*, korndådra *Neslia paniculata*, åker-madd *Sherardia arvensis*, dådra *Camelina sativa*, sommarvicker *Vicia angustifolia* och riddarsporre *Delphinium consolida*.

Den åkermark som används i projektet är till mindre del mark som ägs av staten bokförda på naturvårdsfonden och till större del mark som odlarna själva upplåter av rent intresse. Länsstyrelsen är således mycket beroende av detta ideella intresse och vill uttrycka sin stora tacksamhet över det arbete som läggs ner av frivilliga krafter. Mycket glädjande är att Werner Larsson på Langhammars nu ställt en typisk stenig Fårö-åker till förfogande, som han just besått med När-råg.

Odling av sällsynta växter i botaniska trädgårdar förekommer på flera håll i världen, men detta projekt är världsunikt såtillvida att provinssiella spannmålssorter här odlas på gammalt vis tillsammans med några förr vanligt förekommande men nu så sällsynta åkerogräs.

I avvaktan på att karaktärerna hos den äkta gotlandsrågen skall fastställas hålls de tre rågsorterna i odling. Frö av alla tre typerna har levererats till den nyligen tillskapade nordiska genbanken för jordbruks- och trädgårdsväxter. Gotlandsrågen kan innehålla egenskaper som kan visa sig värdefulla i framtida växtförädlingsarbete.

Bevarandet av gamla typer av nyttoväxter och husdjursraser, liksom ogräs, är också en del av vårt kulturella arv och har i denna egenskap ett egenvärde.

Råglosta (*Bromus secalinus*). Foto: Rolf Jacobson.

NYFYND AV KALKDÅN PÅ GOTLAND (*Galeopsis angustifolia*)

Ulf Looström

Den 6 augusti 1981 fann jag en lokal för kalkdån (*Galeopsis angustifolia*) i Fleringe sn. Den 21 augusti fann min fru Birgitta ytterligare en lokal inom samma område.

Växtplatserna är belägna på strandvallar från istiden (Littorinahavet), nära ruinerna av Groståde gård i Fleringe. Bestånd 1, ca 20 kvm, fanns på båda sidor om den gamla körvägen från gården ner mot havet. Bestånd 2, ca 100 kvm, fanns på öppen slät mark närmare havet ca 250 m från bestånd 1.

Det fanns uppskattningsvis 4-500 individ i varje bestånd. Följearter var tulkört och glansnäva i glesa bestånd. Vid upptäckten den 6 augusti noterade jag följande kännetecken för arten:

Stjälk grenig, mjukluden, glest glandelhårig. Foder med 5 nästan lika flikar. Foderbladen med vassa, genomskinliga uddar (gaddliknande), vilket tydligt syns i lupp. Blommans underläpp 3-flikig. Mittflik bred med två knölar baktill och två vita fläckar mellan och något framför knölarne. En blomma i varje krans var utslagen. Flera knoppar fanns.

Den 23 augusti besöktes åter växtplatserna tillsammans med Rolf Jacobson samt Birgit och Göran Ragnarsson. Artbestämningen bekräftades med hjälp av Lid: Norsk och svensk flora, Krok-Almquist: Svensk flora och en artikel om kalkdån av C J Clemedson i SBT nr 2/1981. Vid besöket var arten ännu i full blom. Bestånd 2 hade vissa betesskador (troligen hare).

Redaktionens not.: Av ovannämnda artikel i SBT, som utförligt behandlar artens utseende, ekologi och svenska utbredning, framgår att den har en sydlig utbredning i Europa och är sällsynt i Skandinavien, där den upptäcktes första gången på skaldjursbankar i Bohuslän 1884. Trots sitt namn, kalkdån, är arten ej strängt kalkbunden. På fastlandet förekommer den även på kalkfattig morän. I Lindmans flora (1918) kallas den smaldån.

På Gotland har den tidigare samlats av Fries, första gången 1913 på steniga åkrar vid Fårösund i Bunge sn. Även Fries senare fynd är från Bunge. 1929 samlades den av Lenander för herbariet i Lund vid Stux kvarn på backen söder om Fårösund. Rolf Jacobson har meddelat att han förgäves sökt efter arten här. Det är möjligt att de nu upptäckta lokalerna är de enda kvarvarande på Gotland.

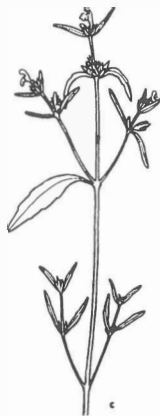

Fig. *Galeopsis angustifolia*, kalkdån, enligt teckning av Dagny Tande Lid i Johannes Lid: Norsk och svensk flora, andre utgåva 1973.

FYND AV KAL KNIPPROT I HÖRSNE (*Epipactis phyllanthes/confusa*)

Villy Larsson

En ny lokal för kal knipprot har upptäckts på Gotland. I början av aug. gjorde min gode vän Bo Nylén och jag en tripp till ön. Vi sökte efter svamp och for därför till ett lövskogsområde i Hörsne. När vi går där får jag se några egendomliga knipprötter. De avviker i färg, är smalbladigare och ser gracilare ut än andra knipprötter som står i närheten. Jag känner hur hjärtat slår ett par extra slag. Kan det vara kal knipprot som jag sökt efter i många år? Bosse, som tidigare sett arten på Öland, ropar: "Grattis Ville! Det är kal knipprot!" Fram med lupp och kamera. Att vi ligger mitt i en myrstig känner vi först efteråt.

Biotopen är ganska tät med frodigt gräs, björk, ek och hässel, en på Gotland inte ovanlig lövskogstyp. Det bör därför finnas goda möjligheter att göra ytterligare fynd av kal knipprot på flera ställen på ön.

Artbestämningen har bekräftats av Rolf Jacobson, som tillsammans med Torgny Rosvall besökte lokalen någon vecka senare. Då kunde drygt 20 ex. inom en yta av ungefär 200 kvadratmeter noteras. Rolf Jacobson anser att de nyupptäckta exemplaren väl överensstämmer med de tidigare fynden på Gotland.

Redaktionens not.: Namngivningen av denna *Epipactis*-art är något förvirrad. Den har tidigare gått under namnet *E. persica*. Yong och Nannfeldt har visat att de svenska exemplaren av denna art står nära *E. phyllanthes*. Senare har Yong fört den till en av honom nybeskriven art som *E. confusa*. Bengt Pettersson har emellertid visat att den gotländska formen avviker från Yongs beskrivning och behåller därför i sin avhandling 1958 det äldre namnet *E. phyllanthes*. Hylander noterar i sin "Nordisk kärlväxtflora" 1966, bl a med hänvisning till Petterssons rön, att komplexet *phyllanthes-confusa* behöver granskas ytterligare innan man med säkerhet kan avgöra den rätta avgränsningen och värderingen av de skilda karaktärerna hos de båda arterna. Preliminärt, om än med tvekan, för Hylander den gotländska formen till *E. confusa*, vilket även Lid gör.

De nyupptäckta lokalerna på Gotland kan möjligen ge bättre förutsättningar för artbestämningen, då de bättre överensstämmer med artens normala biotoper på andra håll än de tidigare kända gotlandslokaler. Man torde t v få nöja sig med att konstatera att de nya gotländska fynden hör till det ännu outredda komplexet *phyllanthes-confusa*.

Kal knipprot (*Epipactis phyllanthes/confusa*) i Hörsne 1981.
Foto: Torgny Rosvall.

PROJEKT LINNÉ PÅ GOTLAND

Rolf Jacobson

Projekt Linné är den svenska benämningen på ett arbete som försigår över stora delar av Europa och innebär bestämning av utrotningshotade växters status samt kartläggning av deras växtplatser. Nästan 10 procent av den svenska floran, eller ca 200 arter, hör till denna kategori. Ändrad markanvändning inom samhället, jord- och skogsbruket samt exploatering av mark medför hot mot många växter.

På Gotland finns ca 120-130 arter av denna kategori. Länsstyrelsen har någorlunda tillfredsställande kunskap om 55 av dessa; 26 arter har fredade växtlokaler på statlig mark.

Länsstyrelsen har mycket små resurser för inventering. Största arbetet utförs av amatörbotanister, många organiserade i Gotlands Botaniska Förening. Som exempel kan nämnas att många lokaler för gotländsk haverrot, timjansnyltrot och nipsippa upptäckts på detta sätt. Den minst kända gruppen är nu åkergräsen. En del av dessa är utrotningshotade bl a genom att de är utsädesbundna och därför med modernt jordbruk rensas bort. Särskild odling och genbankåtgärder har igångsatts. (Se artikel i RINDI nr 2/1981).

I övrigt försöker länsstyrelsen genom fortlöpande samråd med olika myndigheter såsom kommunen, lantbruksnämnden, skogsvårdsstyrelsen, vägverket, militärkommandot, energiverket och oljeprospekteringen styra bort exploatering eller ge punktskydd för här aktuella lokaler. Allmänheten kan medverka genom att varsko om exploatering, delta i inventeringar och skapa opinion.

På följande sidor är de aktuella arterna förtecknade.

Åkerklätt (*Agrostemma githago*).

Foto: Torgny Rosvall.

Nålkörvel (*Scandix pecten-veneris*).

Foto: Rolf Jacobson.

Förteckning över på Gotland sällsynta och/eller skyddsvärda växter eller växter vars aktuella utbredningsbild är av värde att fastställa. De mest angelägna arterna har markerats med "x". För nomenklaturen har Lid, Norsk og svensk flora, andre utgåva (1974) följts. Där mera kända synonymer förekommer, har dessa angivits inom klammer. Förteckningen är översedd i september 1981.

Uppgifter med så noggranna lokalangivelser som möjligt sändes till Rolf Jacobson, Länsstyrelsen 621 85 VISBY. Tel 0498-152 00. Uppgifterna behandlas konfidentiellt.

Lycopodium complanatum (flerst. på fastlandet)	plattlummer
x Botrychium multifidum "	höst-låsbräken
x Botrychium simplex	dvärg-låsbräken
Blechnum spicant	kambräken
Phyllitis scolopendrium (fridlyst)	hjordtung
Asplenium septentrionale	gaffelbräken
Ceterach officinarum (fridlyst)	mjäلتbräken
Polystichum aculeatum /=lobatum/ (fridlyst)	uddbräken
Taxus baccata	idegran
x Potamogeton coloratus	källnate
Alisma lanceolatum	gotlandssvalting
Avena strigosa	purrhavre
x Lolium temulentum (utgången?)	dårrepe
x Lolium remotum "	linrepe
x Bromus ramosus	skugglosta
Bromus secalinus	råglosta
Bromus arvensis	renlosta
x Bromus racemosus	ängslosta
x Hordelymus europaeus (några lok. på fastl.)	skogskorn
x Cyperus fuscus (kvar?)	dvärgag
x Carex paniculata (flerst. i södra Sverige)	vippstarr
x Carex ligerica (flerst. på Öland. Ang. fr. Sproge)	ölandsstarr
Carex bergrothii	ävjestarr
x Gagea villosa /=arvensis/ (utgången?)	luddvårlök
Gagea pratensis (flerst. på fastl. men försv.)	ängsvårlök
Tofieldia calyculata	kärrlilja
Cypripedium calceolus (fridlyst)	guckusko
Orchis spitzelii (fridlyst)	alpnäcklar
Orchis palustris (fridlyst)	kärrnäcklar
x Anacamptis pyramidalis	klotyxne /=salepsrot/
Herminium monorchis	honungsblomster
Coeloglossum viride	grönyxne /=grönkulla/
Gymnadenia odoratissima (fridlyst)	doftyxne /=luktsporre/
Cephalanthera damasonium (fridlyst)	storsyssa /= stor skogslilja/
x Epipactis confusa/phyllanthes (fridlyst)	kal knipprot
Epipogium aphyllum (fridlyst)(flerst. på fastl.)	skogsfru
Goodyera repens	knärot
Coraliorhiza trifida (utanför Fårö!)	korallrot
x Liparis loeselii (flerst. på fastl. men försv.)	gulyxne /=myggnyckel/
Malaxis monophylla (utgången?)	knottblomster
Ulmus glabra (vildväxande!)	skogsalm
Rumex conglomeratus (flerst. i Skåne)	dikesskräppa
x Polygonum oxyspermum	näbbtrampört
Chenopodium vulvaria	stinkmålla
x Chenopodium urbicum (utgången?)	bymålla
x Arenaria gothica	gotlandsnarv

Stellaria holostea (flerst. på fastl.)	buskstjärnblomma
Stellaria crassifolia "	sumparv
Cerastium brachypetalum (flerst. på fastl. men försvinnande)	raggarv
x Agrostemma githago (utrotningshotat ogräs)	åkerklätt
Gypsophila fastigata	såpört
Consolida regalis /=Delphinium consolida/ (utrotningshotat ogräs)	riddarsporre
x Ranunculus ophioglossifolius (fridlyst)	gotlandsranunkel /kärr- öga/
x Ranunculus arvensis (utrotningshotat ogräs)	åkeranunkel
Adonis vernalis (fridlyst)	våradonis
Anemone patens (fridlyst)	nipsippa
x Anemone patens x pratensis (fridlyst)	nipsippa x fältsippa
Anemone pulsatilla v gotlandica (fridlyst)	gotländsk backsippa
x Camelina sativa	dådra
Neslia paniculata (försvinnande åkerogräs)	korndådra
Crambe maritima (fridlyst)	strandkål
Rorippa microphylla x nasturtium-aguaticum	bäckfräne x källfräne
x Dentaria bulbifera (flerst. på fastl. några gotl. fynd)	tandrot
x Arabis planisiliqua /= gerardi/ (utgången?)	gotlandstrav
x Sorbus teodorii (alla Gotlands Sorbus-arter bör hållas under uppsikt)	hedlundsrönn, avarönn
Potentilla fruticosa (flerst. på Öland)	tok
Rosa jundzillii /=marginata/ (St.Karlsö, utg.?)	Jundzillis ros
Medicago minima (mkt sällsynt på fastl.)	sandlusern
Astragalus danicus (viktig, eftersom den sanno- likt är helt utg. på fastlandet)	strandvedel
Oxytropis campestris (flerst. bl a på Öland)	fältvedel
Oxytropis pilosa	luddvedel
x Coronilla emerus (fridlyst)	gulcronill
Coronilla varia	rosenkronill
x Vicia cassubica (flerst t a på fastl.)	backvicker
Vicia angustifolia (försvinnande åkerogräs)	sommarvicker
Lathyrus sylvestris (flerst. på fastl.)	backvial
Lathyrus heterophyllus "	vingvial
Geranium dissectum (försvinnande åkerogräs)	fliknäva
x Radiola linoides (flerst. på fastl.)	dvärglin
x Mercurialis perennis "	skogsbingel
Euphorbia exigua	småtörel
Euonymus europaeus (vildväxande!)	benved
Acer platanoides (vildväxande i större bestånd)	lönn
Tilia cordata "	skogslind
x Lavatera thuringiaca	gråmalva
Myricaria germanica (ny art för Gotland)	klådris
Viola pumila	dvärgviol
Cornus suecica	hönsbär
Eryngium maritimum (fridlyst)	martorn
x Scandix pecten-veneris (mkt starkt vik. ogräs)	nålkörvel
x Bubleurum tenuissimum	strandnål
x Falcaria vulgaris	skärblad
x Cnidium dubium (flerst. på Öland)	slidsilja
Ledum palustre	skvattram
Empetrum nigrum	kråkbär
x Gentianella amarella	ängsgentiana
x Gentianella campestris	fältgentiana
x Gentianella baltica	kustgentiana

x <i>Cuscuta epilinum</i> (utgången!)	linsnärja
x <i>Cuscuta epithymum</i> v <i>trifolii</i>	ljungsnärja
x <i>Symphytum officinale</i> (vikande på fastl.)	äkta vallört
x <i>Symphytum asperum</i> "	fodervallört
x <i>Myosotis baltica</i>	strand-förgätmigej
<i>Lithospermum officinale</i> (flerst. på fastl. Öland)	stenfrö
<i>Lithospermum arvense</i> (färgade blommor!)	sminkrot
x <i>Marrubium vulgare</i> (viktig! Snabbt utdöende)	kransborre
x <i>Nepeta cataria</i> "	kattmynta
<i>Dracocephalum ruyschiana</i> (ny art för Gotland)	drakblomma
x <i>Galeopsis angustifolia</i> (troligen tillfällig)	kalkdån
<i>Leonurus cardiaca</i> (vikande kulturmarksväxt)	hjärtstilla
<i>Mentha gentilis</i>	ädelmynta
x <i>Kickxia elatine</i> (snabbt försvinnande ogräs)	spjutsporre
x <i>Misopates /Antirrhinum/ orontium</i> "	kalvnos
x <i>Veronica praecox</i>	alvarveronika
x <i>Veronica opaca</i> (snabbt försvinnande ogräs)	luddveronika
<i>Euphrasia stricta /brevipila/ ssp tenuis</i>	fin ögontröst, småögontr.
<i>Euphrasia micrantha</i> (starkt vik. i sydsverige)	ljungögontröst
<i>Euphrasia salisburgensis</i>	brun ögontröst
<i>Odontites verna /rubra/</i> (försommarformer!)	åker-rödtoppa
<i>Rhinanthus angustifolius /serotinus/ v apterus</i>	varietet av höskallra
<i>Bartsia alpina</i> (allm. i fjällen, anm.värd Gotl.)	svarthö
x <i>Orobanche alba</i>	timjansnyltrot
<i>Sherardia arvensis</i> (försv. åkerogräs)	åkermadd
<i>Galium rotundifolium</i>	gotlandsmåra
<i>Lonicera periclymenum</i> (vanl. på västkusten, men mkt. ovanl. på ostkusten)	vildkaprifol
x <i>Valerianella dentata</i>	sommarklynne
<i>Valeriana dioica</i> (vanlig i Skåne)	småvänderot
x <i>Campanula rapunculus</i>	rapunkelklocka
<i>Aster linosyris</i> (vanlig på södra Öland)	gullborste
<i>Helichrysum arenarium</i> (vanl. i sydsv. fridlyst)	hedblomster
x <i>Inula ensifolia</i> (fridlyst)	svärdkrissla
x <i>Inula ensifolia</i> x <i>salicina</i> (fridlyst)	svärdkrissla x krissla
<i>Anthemis arvensis</i> (försv. åkerogräs)	åkerkulla
<i>Anthemis cotula</i>	kamomillkulla
<i>Petasites spurius</i>	spjutskråp
<i>Senecio aquaticus</i>	vattenstånds
<i>Carlina vulgaris</i> ssp <i>longifolia</i>	smalbladig spåtistel
<i>Carduus nutans</i> (vikande kulturmarksväxt)	nicktistel
x <i>Tragopogon crocifolius</i>	gotländsk haverrot
x <i>Lactuca quercina</i> (fridlyst)	karlsösallad
x <i>Taraxacum ptilium</i> (endast känd från Gotland)	-

FLORISTISKA NOTISER

Under denna rubrik publiceras gotländska botaniska fynd och iakttagelser, som rapporterats till redaktionen, och som kan anses ha allmänt intresse.

Petasites spurius, spjutskråp.

Under inventeringsarbete på östra Gotland påträffade jag i augusti 1981 en ny gotländsk lokal för spjutskråp. Lokalen är belägen i Ardre socken på sandstranden mellan Sjaustre och Folhammar. Beståndet växer på insidan av stranddynen och omfattar ett tjugotal jordblad. I närheten finns enstaka individ av martorn (*Eryngium maritimum*).

Spjutskråp har i Sverige ett fåtal förekomster på sandstränder i Skåne och på Öland och Gotland. De tidigare kända gotländska lokalerna utgörs av en rik lokal i Östergarn och ett fynd på Fårö, där K.G.Ridelius 1932 fann den "på den nordliga uddens vidsträckta sandstrand, dels på den låga stranddynens insida till ett antal av ca 60 individ, dels också på dynens utsida längre väster om första platsen" (SBT 1933 sid 108). Sannolikt är arten nu utgången på Fårö. Den nya förekomsten på Sjaustre-stranden skulle kunna vara spridd från Östergarnslokalen.

Rolf Jacobson

Tragopogon crocifolius, gotländsk haverrot.

Visby, vid gränsen mot Västerhejde, mellan Toftavägen och Högklintsvägen på båda sidor om den gamla järnvägsbanken. Lokalen sträcker sig även över Högklintsvägen mot klintkanten. 1981, ca 500 ex.

Lokalen hittades den 7 juni. Den 14 juni kom ett brev till föreningen från en gammal gotlandsbotanist, K.G.Ridelius, Mellerud. Ur brevet citeras: "Jag läser i SBT 2/1981 om nya fynd av *T. crocifolius* med en tabell över lokaler. Själv hade jag på sin tid ögonen öppna för nya lokaler. Har nu fått för mig att jag sett den tillsammans med skogslilja på hållmark med följande läge. Från vägen söderut till Vible gård, en avtagsväg till Kneippbyn och Högklint. I kilen tallskog, så karst till den gamla järnvägen som skar Viblevägen. Kanske på båda sidor om järnvägsvallen?"

Som synes exakt samma lokal. Gamla minnen och fynduppgifter kan vara mycket värdefulla. På de övriga lokaler av arten som publicerades i RINDI nr 1/1981 har utvecklingen under 1981 följts. Det har därvid visat sig att samtliga nypupptäckta lokaler haft större utbredning och antal exemplar under 1981 än under 1980. Sålunda har de fyra lokalerna i Väskinde delvis flutit ihop och består nu av två lokaler med tillsammans mer än 2000 ex. Även lokalerna i Bro, vid Hästnäs och i Hejdeby hade i år ökat både i yta och antal exemplar. Lokalerna på Galgberget och vid Bingers kvarn var däremot i stort sett oförändrade.

Bengt Larsson

Anemone patens, nipsippa.

Hejdeby, Suderbys, Hällhagen, ca 45 ex 1981. Lokalen meddelad av Gottfrid Johansson, Österby, Visby, som fann lokalen 1972. På lokalen förekom 1981 även ett stort exemplar av hybrididen *A. patens* x *pratensis*. (T Rosvall).

Oxytropis pillosa, Luddvedel.

Lansa, Fårö, vid kanten av en för längesedan utdikad myr. 1981, 2 lokaler, mycket rikliga bestånd. (Bengt Sturevik).

Hejdeby, vid hållarna, på kanten av igenlagt grustag, ca 60 ex, flera mycket storvuxna och upprädda. I kanten av nu använt grustag ca 200 meter från föregående lokal, 1 ex. 1981, (Bengt Larsson).

Luddvedel finns enligt SBT volym 71, häfte 3/1977, "Projekt Linné rapporterar" vid Olsvenne i Näs, Skrubbs i Follingbo, Skansudd i Visby, Skälsö, Brissund och Krusmyntagården i Väskinde, Lummelundsbruk i Lummelunda och på Gotska Sandön. Den har tidigare varit noterad för ytterligare ett 10-tal lokaler på Gotlands västkust och på Fårö, men ansetts utgången på dem.

Corallorhiza trifida, korallrot.

Fårö, Limmor träsk, 2 lokaler. (Bengt Sturevik).

Väskinde/Lummelunda, 2 ex. intill en stig ca 500 m från Hällholmens naturreservat. Exemplaren var med fastlandsmått mätt ovanligt grön-gula, vilket är vanligt hos syd- och mellaneuropeiska former. 1981. (Nicke Johansson, Uppsala).

Lärbro, Träskmyr. Några ex. i myrens södra del. 1981. (Villy Larsson).

Coeloglossum viride, grönyxne (=grönkulla/.

Lau, Lausvik 1981. (Gun Ingmannsson, Stellan Hedgren).

När, sydost Frigges, betad hagmark. Mycket rikligt bestånd 1976. 100-tals ex. (T Rosvall).

När, Öndarve, betad hagmark, 10 ex. 1976. (T Rosvall).

När, Pilgårdsvik, mellan havet och en myr, rikligt bestånd. Lokalen meddelad av Nils Pettersson, Tiricker, När. (T Rosvall)

Valeriana dioica, småvänderot.

Vamlingbo, små strandkärr mellan Grumpvik och Snäckhusård. Tämmligen rikligt bestånd. Tidigare känd på Gotland endast från ett par lokaler mellan Visby och Skälsö. 1981. (Bengt Larsson).

Marrubium vulgare, kransborre.

Vamlingbo, Gervalds, 1981. (Matts Jungstedt).

Vamlingbo, Augstens, 1981. (Marik Vos-Lundh).

Visby, Södra hållarna, 1981 (Alf Larsson).

Salvia nemorosa, stäppsalia.

Hörsne, i kanten av Lina myr. Ett ganska stort bestånd känt sedan ett 10-tal år tillbaka av den nyligen bortgångne folkskolläraren Gunnar Eriksson, Hörsne. (Bengt Sturevik).

MÖTEN OCH EXKURSIONER

Årsmöte.

16 februari, energiverkets lokal i Visby, ca 40 deltagare. Sedvanliga årsmötesförhandlingar varvid bl a stadgarna fastställdes. Avgående styrelse-representanter omvaldes och en programkommitté tillsattes. Torgny Rosvall visade ett program kallat "Gotland i bild och dikt".

Floror.

28 april, energiverkets lokal i Visby, ca 30 deltagare. Bengt Larsson hade samlat ihop en anseelig mängd svenska floror, både äldre och nyare, som presenterades med avseende på innehåll, bestämningsnycklar, inköpsmöjligheter, pris etc. Tips om de olika flolornas användbarhet vid bestämningar gavs också. Bland de äldre flolorna väckte givetvis Eisen och Stuxbergs gotlandsflora från 1896 och K Johanssons flora från 1897 berättigat intresse.

Sippor.

3 maj. Samling vid Skrubbs i Visby. Trots det kyliga och blåsiga vädret deltog drygt 30 personer i exkursionen. Torgny Rosvall berättade om våra gotländska sippor. Först beskrevs de små sipporna, vitsippa, blåsippa och gulsippa. De sistnämnda hade medförts i kruka, då exkursionen ej skulle passera någon lämplig lokal. Även fyllda blåsippor visades. Tovsippa, som blommar senare, visades i pressat skick och en dia-bild av mosippa, som saknas på Gotland, cirkulerade bland deltagarna. Deltagarna informerades om hur man skiljer på fältsippa, nipsippa och hybriden dem emellan och också om hur den gotländska backsippan skiljer sig från nipsippa och från den på fastlandet förekommande backsippan. På nipsippslokalen vid Skrubbs besågs en nipsippa med silvervit insida med det preliminära namnet "v alboviolacea." På en lokal i Träkumla visades flera hybridexemplar nipsippa x fältsippa. Här besågs också den kala gulvita varieteten av fältsippa "v Johanssonii", som K Johansson beskrev i början av seklet. Slutligen besöktes den klassiska lokalen för gotländsk backsippa i Ardre. Blomningen var sämre än vanligt och många exemplar var avbitna, sannolikt av orrarr. Det fanns gott om typiska orrgröpar och spillning på lokalen.

Strandäng.

8 juni. Exkursion till Hammars i Norrlanda, ca 30 deltagare. Vid samlingen före rundvandringen delade ledaren Bo Hammar ut en artlista, upprättad några dagar tidigare. Vandringen började i strandängens, som stod i begynnande försommarprakt, och där bl a flugblomster studerades. Vid stranden visades färgväxten vejde och flera bestånd av stenfrö. Denna sällsynta växt har en av sina få gotländska lokaler just här. Vandringen fortsatte sedan norrut längs stranden, där artlistan var till god hjälp vid artbestämningarna.

Gräs.

28 juni, Exkursion till Tofta skjutfält, ca 20 deltagare. I stället för den vidtalade exkursionsledaren, Jean Condé, som insjuknat, leddes exkursionen av Matts Jungstedt biträdd av Gösta Fåhraeus. Vandringen inleddes med en information om olika gräsfloror. De vanligaste gräsens kännetecken och vad gräsens olika delar heter beskrevs. Det senare är nödvändigt för att kunna artbestämma gräs. Gräsen på flera olika marktyper visades. Även en del halvgräs från ett fuktmarksområde examinerades.

Naturreservatet Hangvar-Hall.

19 juli, En vandring i reservatet hade tyvärr samlat endast ett dussintal deltagare, vilket var synd då många intressanta arter påträffades. I strandkärret söder om Halls fiskeläge fanns t ex myggnnycklar (*Liparis loeselii*) och på den ovanförliggande hällmarken hittades rosenkronill. I en myr närmare Häftings klint fanns jättelika brudsporrar, luktsporrar, hybriden mellan dessa båda, sumpnycklar, blodnycklar m fl orkidéarter.

Växtfärgningsväxter.

2 augusti. Repris på förra årets intressanta genomgång med Bengt Larsson som ledare. Grusgrop i Lojsta, ca 15 deltagare. Dessa fick en inblick i vilka färger man kan få fram med växtfärgämnen och vilka växter som ger dessa färgämnen. Färgade garner och en del textilier vävda av växtfärgat yllegarn fanns till beskådande. Efter fikarasten passade man på att ta en tur längs en bäck i närheten, där flera av Lojsta-traktens våtmarksrarterer hittades bl a brun ögontröst, svarthö, luktsporre, stor-sileshår och rund-sileshår.

Ögontröst.

16 augusti, ca 35 deltagare. En av våra främsta kännare av ögontröst, redaktören för Svensk Botanisk Tidskrift, Thomas Karlsson, Lund, ledde excursionen, som inleddes med en genomgång av de olika arterna och formerna i energiverkets lokal i Visby. En nyckel för examinering av ögontröst överlämnades till deltagarna. Därefter besöktes lokaler för samtliga vid excursionen blommande arter. Ljungögontröst besågs vid Sandhedsskogen (P 18), vanlig ögontröst på galgberget, grå ögontröst i Martebo, brun ögontröst vid Lickershamn och vätögontröst i Hangvar. Nyckeln kommer att publiceras i ett senare nummer av RINDI.

Näsudden.

6 september, ca 30 deltagare. Först besöktes den välkända lokalen för gullborste, troligen Gotlands största. Blomningen var förhållandevis dålig, sannolikt på grund av torkan. Därefter besöktes udden längst ut. De flesta strandväxterna var överblommade men man fann en snärja som examinerades till en variant av ljungsnärja (*Cuscuta trifolii*, Bab). Exkursionen avslutades med ett besök vid det under byggnad varande vindkraftverket, där en skärmställning om vindkraft besågs. "Fika med växtsnack" avrundade dagen. På hemvägen besökte en del deltagare Kvarnåkershamn, där hedblomster besågs och Ekstastranden, där strandkämpar letades upp. Båda hör till sällsyntheterna på Gotland.

Exkursion "Sippor", 3 maj 1981. Foto: Bengt Larsson.

RECENSION

Kom rosor och salivia....

DBW:s botaniska trädgård i Visby, av gotlänningarna ofta kallad "Botan", är landets minsta botaniska trädgård, men tack vare det centrala läget i innerstaden med den medeltida ringmuren som ett utomordentligt skydd mot västliga och nordliga vindar och det speciella gotländska klimatet, som möjliggör en för våra breddgrader ovanlig växtsammansättning, har den nått en betydelse och popularitet, som få större botaniska trädgårdar kan uppvisa.

Det är många duktiga "trädgårdsmästare" som under årens lopp åstadkommit detta och som också lyckats revidera och förnya trädgårdens innehåll, så att där finns både gammalt och nytt att presentera för en skönhetsälskande och vetgirig allmänhet. En av dessa mästare är fil dr Ingvar Nordin, trädgårdslektor vid Göteborgs Botaniska Trädgård och sedan 20 år engagerad av DBW:s trädgårdsstyrelse som ansvarig för det botaniska materialet i Botan.

Redan till Sällskapet DBW:s 150-årsjubileum 1964 utgav Ingvar Nordin en illustrerad och kommenterad guide över växterna i trädgården. Den är nu slutsåld och en ny beskrivning har varit efterlängtat. Som en något försenad ny jubileumsskrift - trädgården fyllde 125 år 1980 - återkommer han nu med en ny bok om Botan. Bokens titel är KOM ROSOR OCH SALIVIA... Den är utgiven på Press förlag, Karlstad, ISBN 91-7400-113-2 och bokhandelspriset är ca 85 kr.

Ingvar Nordin har med denna nya bok visat att han inte bara är en mästare i att förvalta den botaniska trädgårdens idé - att utgöra en attraktiv parkmiljö att lustvandra i och att förmedla kunskap om växter och deras kultur -; han har också visat att han är en mästare i att i bokform presentera trädgården för besökarna och också för läsare, som ännu inte haft förmånen att lustvandra i Botan.

Man skulle kunna tänka sig en jubileumsbok tillägnad denna ärevärdiga institution som en praktvolym i stort format med extra utvalt boksnitt och helsidesbilder; en bok att placera i bokhyllan bland de andra praktvolymerna, men Ingvar Nordin, trädgårdsstyrelsen och förlaget har ej fallit för den frestelsen. Man har valt ett format och en uppläggning av bokens innehåll, som möjliggör att stoppa den i fickan eller handväskan och ta med den vid besöket i Botan.

Det är stimulerande att på ort och ställe och med hjälp av de gamla bilderna ur Valdemar Falcks arkiv kunna följa trädgårdens utveckling från dess tillblivelse för ett och ett kvarts sekel sedan till den klenod i stadsbilden, som den i dag utgör. Det är inte mindre intressant att läsa om de människor som tog initiativet och om alla dem som med möda och kärlek verkat i den långa, ständigt pågående skapelseprocess, som anläggandet och vidmakthållandet av en botanisk trädgård utgör.

Men det största värdet av boken torde dock ligga i dess funktion som guide för besökare i trädgården. Planbeskrivningen med den geografiska kartan som underlag är en bra vägvisare i kombination med skyltarna i trädgården. Växtbeskrivningarna är inte bara torra uppräkningslistor utan en i många avseenden givande läsning. Ingvar Nordin visar här att han inte bara besitter

en stor och gedigen sakkunskap; han kan också förmedla den till läsarna på ett sätt som trots det begränsade utrymmet bitvis kan bli riktigt spännande. Läs t ex berättelsen om Adams gullregn eller rosenregnet på plan 9, en mycket sällsynt ymp-hybrid eller chimär, som härstammar från Vitry i Frankrike och åstadkommen av Jean Louis Adam 1858 genom ympning av rosenгинst på gullregn. På ympstället bröt fram ett skott innehållande en sällsam blandning av vävnader från de båda arterna. Boken innehåller många sådana fakta om trädgårdens växter, som kan locka den intresserade till kompletterande studier.

Värdefullt för både vanliga besökare och botanister är också kalendariet och registret med både svenska och latinska växtnamn. Noteringarna om fåglar, sällsynta insekter, svampar och lavar fullständigar bilden av en levande trädgårdsmiljö.

KOM ROSOR OCH SALIVIA... är en vacker bok inte minst beroende på ett förnämligt bildmaterial, som visar att Ingvar Nordin också är en driven fotograf. En del av de fina färgbilderna är signerade Tord Porsne, bl a den underbara omslagsbilden. Andra duktiga fotografer är Torgny Nordin, Andreas Nordin och Lars-Åke Pettersson.

Det är nu bara att hoppas att boken - trots det för en guidebok rätt höga priset - får den spridning bland Botans alla besökare och vänner, som den förtjänar.

Torgny Rosvall

UPPROP - BOTANISKT REGISTER

Gotlands naturmuseum har lyckats anskaffa en stor uppsättning botanisk litteratur till sitt bibliotek. För att bättre kunna utnyttja biblioteket behöver det kompletteras med ett register baserat på i materialet förekommande artiklar, fynduppgifter m m avseende gotländska arter. Ett sådant register upplagt på kort - ett kort per art - kan fortlöpande kompletteras med nya uppgifter om artiklar, notiser, fyndplatser etc.

För upplägningen av registret måste befintlig litteratur gås igenom från ca 1910, då K Johanssons sista litteraturhänvisningar och fyndnoteringar publicerades, och fram till våra dagar. Det är ett arbete som GBF:s medlemmar kan och bör hjälpa till med. Vi vill därför ha kontakt med medlemmar som är villiga att offra några kvällar i vinter för detta arbete. Anmälan bör ske snarast till Gösta Fåhraeus, Bengt Larsson eller Torgny Rosvall.

För att registret skall bli fullständigt behövs också en genomgång av herbarierna, dels de som tillhör muséet, dels de stora herbarierna på institutionerna på fastlandet. Det senare arbetet kan vara lämpligt för medlemmar, som bor på den ort där herbarierna finns. Privata herbarier bör också om möjligt gås igenom. Om Du inte behöver Ditt gamla herbarium längre kan vi eventuellt ta hand om det och på ett eller annat sätt inlemma det - åtminstone det bästa ur det - i ett planerat större gotlands-herbarium i muséet. Men vi vill att Du kontaktar oss innan; vi har inte möjlighet att ännu på en tid ta itu med detta arbete.

Ett komplett register upplagt på detta sätt är en god början, för att inte säga en förutsättning för ett framtida arbete på en ny gotlandsflora.

Rosenkronill (*Coronilla varia*). Foto: Bengt Larsson.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

- 3 Torgny Rosvall: Drakblomma - ny art i Gotlands flora.
- 6 Hjärdis Stigell: Möte med en blomma.
- 8 Tord Porsne: Vissnande gotlandssolvända.
- 9 Rolf Jacobson: Projekt ogräsodling.
- 12 Ulf Looström: Nyfynd av kalkdån på Gotland.
- 13 Villy Larsson: Fynd av kal knipprot i Hörsne.
- 14 Rolf Jacobson: Projekt Linné på Gotland.
- 18 Floristiska notiser.
- 20 Möten och exkursioner.
- 22 Recension.
- 23 Upprop - botaniskt register.

GOTLÄNDSKA VÄXTNAMN

Gotlands naturmuseum disponerar en restupplaga av "GOTLÄNDSKA VÄXTNAMN" av Herbert Gustavsson, tryckt 1947, 32 sidor. Medlemmarna i GBF har av museet erbjudits att med förtur få köpa ett exemplar var av boken för 25 kronor plus porto och expeditionskostnader. Vill Du ha boken, så sätt in 28 kronor på GBF:s postgirokonto 68 36 66 - 2. Ange på talongen "Gotländska växtnamn" och noggrann adress så sänder vi boken.

RABATT PÅ BOTANISK LITTERATUR.

Överenskommelse har träffats med Norrbys Bokhandel, Österväg 10, Visby, om 20 % medlemsrabatt för GBF:s medlemmar vid köp av botanisk litteratur. För att erhålla rabatten skall beställning ske genom Stig Högström, tel. 14063 eller 97447.